

La dimensió crítica de l'argumentació: funcions i modes*

Jesús ALCOLEA BANEGAS
Universitat de València

RESUM: Es crida l'atenció sobre determinats aspectes crítics de l'argumentació, alguns dels quals són intrínsecs a la pròpia argumentació i independents de les apreciacions del crític. La dimensió crítica de l'argumentació s'explica, llavors, com l'ús combinat de destreses i actituds lògiques, dialèctiques, retòriques i filosòfiques que fomenten la capacitat de millorar la qualitat dels arguments. Ja que l'argument crític comporta la freqüent confrontació de tesis i sistemes de creença, es requereix una acurada atenció al públic o a la persona a qui va dirigida l'argumentació, i la seua necessària influència sobre l'estil argumentatiu. Però és ací on cal parlar dels modes i de les funcions que la dimensió crítica confereix a certs arguments.

PARAULES CLAU: argumentació crítica, argumentació filosòfica, avaluació, dialèctica, retòrica.

1. INTRODUCCIÓ

En el seu llibre *Informal Logic, A Handbook for Critical Argumentation*, Walton (1989) sosté que la pragmàtica de l'argumentació és una tasca que requereix, entre d'altres, les destreses següents: la perspectiva crítica, el reconeixement dels punts més forts i més febles dels arguments, un examen acurat de l'evidència que hi ha darrere d'una tesi o declaració, la perspiciàcia crítica necessària per a qüestionar determinada tesi, etc. L'avaluació d'un argument per part d'un crític ha de dur-se a terme prenent en consideració el context en què té lloc. Tot això explica l'ús del terme «argumentació crítica» en l'obra de Walton, que, d'altra banda, es proposa com una aproximació més pràctica a l'estudi dels arguments concrets en el llenguatge natural, i que connectaria amb els objectius tradicionals de les humanitats.

Walton aclareix la seua perspectiva crítica apuntant la tasca que ha de desenvolupar un suposat crític, que consistiria a assenyalar si un argument està obert al dubte

* Desitge donar les gràcies als meus companys Juan Manuel Lorente, Xavier Sierra i José Pedro Úbeda, pels seus importants comentaris a esborranys previs. El text es basa en una investigació duta a terme dins del Projecte HUM2005-00365/FISO, finançat pel Ministeri d'Educació i Ciència.

raonable o si la tesi a establir necessita suports addicionals als oferts. Walton es lamenta de l'absència quasi permanent d'«una perspectiva crítica adequada» en el tractament dels arguments sobre temes controvertits. Per tal d'assolir-la, «el crític raonable ha de fer els esforços necessaris per a investigar els [diferents] costats de l'argument a fi d'avaluar les crítiques i rèpliques d'una forma sensible i intel·ligent» (p. 45). Amb aquest treball pretenem cridar l'atenció principalment sobre la dimensió crítica de l'argumentació —que en part és intrínseca a la pròpia argumentació, és a dir, independent de les apreciacions del crític—, i, derivadament, sobre les funcions i modes de l'argument crític. Per això, en comptes de parlar d'*una perspectiva crítica adequada sobre l'argumentació*, preferim parlar d'*una perspectiva adequada sobre l'argumentació crítica*, marcant així una desviació, que no un allunyament, del punt de vista de Walton. Al cap i a la fi, com Popper (1985, p. 140) assenyalava, «els nostres poders de raonament no són sinó poders d'argumentació crítica.»

L'esmentada perspectiva comporta la necessitat d'explicar la naturalesa i la base filosòfica d'aquesta argumentació, la qual s'entén com l'ús combinat de destreses i actituds lògiques, dialèctiques, retòriques i filosòfiques que fomenta la capacitat per a descobrir intersubjectivament la veritat o el que hauríem de creure. Com assenyala Cattani (2003, p. 18), «Protàgores, Sext Empíric, Ciceró, Quintilià, Hume, Voltaire, Mill, Popper, Feyerabend o Perelman es troben entre els qui mantenen concepcions positives, malgrat que de diversa índole, sobre la conflictivitat argumentativa, o bé perquè a través d'ella la recerca de la veritat es duu a terme millor, o bé perquè aquesta només pot donar-se en un context de debat, de crítica i de dissensió.» De la lògica, l'argumentació crítica n'aprofita els mètodes per a analitzar i avaluar arguments.¹ De la retòrica, l'argumentació crítica en pren els mètodes per a la invenció —és a dir, per a generar preguntes sobre un tema o problema donat— i la comunicació. De la filosofia, finalment, l'argumentació crítica n'assumeix una actitud críticament reflexiva, ètica i pragmàtica. Els aspectes retòrics i filosòfics de l'argumentació crítica mostren clarament com aquesta argumentació va més enllà de la lògica.

2. ELS ASPECTES RETÒRICS I LA DIMENSÍO CRÍTICA

Desenvolupem les nostres idees en part a través de l'intercanvi discursiu amb els altres. La dialèctica, que —segons Aristòtil (*Tòpics*, 101 b4-5)— és «adequada per a examinar qualsevol cosa», resulta de l'aproximació a un tipus de discurs que se centra resoludament en el que és raonable i ètic de creure. Aquest enfocament exigeix humilitat, imparcialitat i bona disposició a cooperar amb els altres, pel fet que en gran manera el discurs sol amenaçar els sistemes de creença egocèntrics. Com que l'argumentació crítica resulta difícil —i a vegades pot semblar amenaçadora—, hem

1. De fet, Popper indica que «es pot considerar la lògica com l'*òrgan de la crítica*», després de declarar que «amb l'evolució de la funció argumentadora del llenguatge, la crítica esdevé el principal instrument per al progrés posterior» (1985, p. 140).

d'utilitzar estratègies retòriques de comunicació per tal de promoure i facilitar la comunicació que és essencial a la dialèctica. Aquesta idea es remunta a Aristòtil, que va reconèixer que, mentre que les estratègies lògiques, dialèctiques i retòriques difereixen entre si, es complementen mútuament i s'apliquen juntes (*Retòrica*, 1354 a1-10). Així, les estratègies retòriques han d'avaluar-se críticament com a part del context comunicatiu en què tant elles com les altres estratègies s'apliquen. A fi de diferenciar entre aquest context i els arguments particulars que se'n poden abstraure, en aquest treball usem els termes «argumentació», per al context comunicatiu, i «argument», per al contingut/estructura abstraïble. La tradició de la lògica informal reconeix aquesta necessitat. Per exemple, els teòrics de la lògica, la dialèctica i la retòrica, des d'Aristòtil fins a Toulmin, han observat la importància de l'argumentació crítica en el procés legal, en el qual, com a context de polèmica, solen plantejar-se reserves concretes a l'ús estricte de les estratègies retòriques i lògiques (vegeu *Retòrica*, 1354 a20-30, i Toulmin, 2003, p. 7-8).

Atès que l'argumentació crítica comporta la freqüent confrontació de tesis i sistemes de creença, es requereix una acurada atenció al públic, la persona o, en general, l'auditori al qual s'adreça l'argumentació, i a la necessària influència que això ha de tindre sobre l'estil argumentatiu. La retòrica ha analitzat i desenvolupat molts d'aquests estils. Però és necessari tindre en compte la conveniència de relaxar possibles sensacions d'amenaça i altres reaccions emocionals, ja que sol ser freqüent que els sers humans s'aferrin a les seues creences sobre el que cada un pensa que és ell i el món, quan altres creences amenacen la seua identitat o integritat. És evident que aquestes estratègies comunicatives de la retòrica resulten essencials per a la dialèctica, perquè tenen com a objectiu que l'argumentador crític i la persona amb qui es comunica aconseguen tres coses interrelacionades: (1) transmetre a l'altra part (dialèctica) que s'ha aconseguit la comprensió; (2) delimitar l'àrea dins de la qual crega que la posició de l'altra part és vàlida, i (3) induir-lo a creure que ell i l'altra part comparteixen qualitats morals semblants (honestat, integritat i bona voluntat) i aspiracions (per exemple, el desig de descobrir una solució mútuament acceptable a un problema).

Fins i tot en els casos en què un partícip en el diàleg percep que un altre partícip no comparteix les qualitats morals o les aspiracions suggerides, sol ser útil una aproximació basada en aquesta estratègia a fi de «fer-se escoltar», per a facilitar la discussió i l'acord sobre qüestions específiques. Aquesta estratègia es pot reflectir de diferents maneres, però donant sempre importància a la mútua acceptabilitat de les tesis en l'argumentació. Una d'elles podria ser la que indica que el propòsit de qualsevol argumentació és fixar una via (il·lativa) que porte de les raons (les premisses) a l'objectiu (conclusió). Així, l'argumentador, per a convèncer-nos que acceptem la conclusió, ha de proveir-nos amb premisses acceptables. Quine i Ullian ho aclareixen dient que «per a convèncer algú de quelcom hem de remuntar-nos fins a les creences que ja accepta i argumentar a partir d'elles prenent-les com a premisses» (1978, p. 130-131). Per tant, l'atenció a l'auditori en l'argumentació no és una simple «concessió a la galeria», sinó un tret essencial de l'argumentació crítica.

En el cas de la filosofia, per exemple, la dimensió retòrica de l'argumentació ens la presenta com un discurs argumentat *des de* primers principis, però també *dels* primers principis, de manera que el coneixement de com un argument funciona retòricament és important en donar lectura a l'argument. La qual cosa no resulta incompatible amb la possible al·legació que la correcció (o validesa) de l'argument no guarda relació amb els seus efectes sobre l'auditori (aspecte que sí que interessa la retòrica). És a dir, el grau en què un argument concita l'adhesió d'un auditori és irrellevant per als seus mèrits lògics i, així, la seua correcció és independent de l'auditori i de la reacció d'aquest a l'argument. Qui argumenta ho fa per a algú, des d'un cert punt de vista i a favor de quelcom. Però en l'argument subjecte a la inspecció lògica se suposa que ha desaparegut ja el context retòric. És el resultat de reformular l'argument original com una successió de premisses i conclusió. Insistirem, no obstant això, que aquest fet no significa que hi haja una incompatibilitat entre lògica i retòrica.

Ara bé, com que la retòrica no s'interessa directament per la validesa o correcció d'un argument, sinó pel seu efecte sobre l'auditori, la millor forma d'atacar la retòrica seria qüestionant-ne l'eficàcia sobre l'auditori. Aquest atac depèn de pensar aquesta eficàcia només en termes de la influència de l'argument en aconseguir que aquells a qui l'argumentador es dirigeix realment estiguen d'acord amb ell o facen el que ell vol. Però aquesta és una visió massa pobra de la retòrica, perquè, com hem indicat, en l'auditori cal incloure-hi no sols els qui estan reptant l'argumentador a dir el que diu, sinó també els qui poden plantejar problemes a allò que l'argumentador diu. Dit d'una altra manera, tenim el cas clar de l'argumentador que anticipa possibles objeccions o de l'argumentador que pretén reformular un argument anterior, per a defensar-lo o per a atacar-lo, o mostrar com l'argumentador original podria defensar el seu argument. Quan considerem l'eficàcia del seu argument per a aquell auditori, allò que considerem, entre d'altres coses, és el grau en què l'argumentador està acomplint amb els seus compromisos com a argumentador.²

D'altra banda, com en els plets, l'argumentació crítica juga un paper justificador per a les nostres creences o pretensions de coneixement. Així, Toulmin ho encerta en subratllar que el paper de l'argumentació crítica és sobretot un paper retrospectiu i justificatiu. Evidentment, la dialèctica no sols és la confrontació de justificacions retrospectives: com la retòrica, també és un procés creatiu i inventiu. El fet que la dialèctica i la retòrica presten atenció al context i a les estratègies comunicatives de l'argumentació és quelcom que va més enllà de la retrospectió fins a arribar a la inducció, la hipòtesi i la predicció. Quan dues idees o concepcions xoquen, és rar que els arguments produïts per a justificar un costat del tema siguin suficients per a persuadir els oponents que abandonen el seu propi punt de vista i adopten el punt de vista contrari. La dialèctica i la retòrica comporten l'exploració creativa i intersubjec-

2. A aquest efecte, convé recordar el codi de conducta racional de van Eemeren i Grootendorst (ed.) (1994, p. 21-22) o els canons de Cattani (2003, p. 12-13).

tiva i el desenvolupament de noves idees i noves concepcions. Però aquestes idees i concepcions no solen reduir-se a un simple compromís. En això radica almenys la seua utilitat per a la filosofia i per al paper alliberador que aquesta té (vegeu Alcolea, 2006). Per tant, el fet que la retòrica se centre en estratègies d'invenió també és un element essencial de la dimensió crítica de l'argumentació, almenys en el sentit que, si aquesta és tal, contribuirà a conformar els nostres arguments i les nostres pròpies intencions o propòsits, perquè des d'ella, i per a dir-ho amb Aristòtil, estem «constrets a seguir només la raó» (*Sobre la generació i la corrupció*, 325 a12 i s.). Però això ens acosta de ple als aspectes filosòfics i lògics de l'argumentació crítica.

3. ELS ASPECTES FILOSÒFICS I LA DIMENSIÓ CRÍTICA

Els filòsofs han après a ser argumentadors crítics en gran mesura a través de l'estudi de les obres d'altres filòsofs i a través del debat o de la discussió amb filòsofs. En l'estudi del llegat filosòfic, trobem evidència a favor de la dimensió crítica de l'argumentació i ens introduïm en els que probablement constitueixen els millors exemples d'argumentació crítica que els humans han aconseguit. L'estudi d'aquesta tradició a través de les seues obres ens permet, doncs, instruir d'altres en l'argumentació crítica. No resulta difícil estar d'acord, llavors, en la pertinència de l'argumentació crítica, perquè la crítica, com també indicava Kant, és «mostra d'un pensament rigorós.» Si Kant precisava a continuació que la seua «època» era «de manera especial, la de la crítica», a la qual «tot ha de sotmetre's»,³ nosaltres hem de dir que la nostra no està menys necessitada⁴ de crítica i que, com a lògics i filòsofs, hauríem de dedicar alguns esforços a aconseguir persones educades en l'argumentació crítica.

La dimensió crítica de l'argumentació la deixa, doncs, compromesa amb la praxi racional i moral i, per això, no es redueix a un mer conglomerat de tècniques. És cert que l'element filosòfic de l'argumentació crítica comporta l'aplicació dels seus elements lògics, perquè la lògica és un potent instrument per als fins de l'argumentació crítica. No obstant això, la lògica pot *usar-se* per a bé o per a mal, per a aclarir o per a confondre. A pesar de la seua neutralitat ètica, el seu ús en l'argumentació introdueix un element moral, en la mesura que intentem persuadir d'altres perquè, per exemple, adopten les nostres creences i pràctiques morals. Mentre que alguns sers humans sostenen fortes creences sobre determinats aspectes de temes com ara el matrimoni entre persones del mateix sexe, sobre terrorisme o sobre nacionalisme, d'al-

3. Vegeu Kant, 1995, p. 9, nota k. Ha de quedar clar que no prenem ací el terme «crítica» en el sentit del *criticisme* com a concepció epistemològica que indaga les formes *a priori* que possibiliten el coneixement. Com veurem, tampoc ens quedarem en la idea aristotèlica de crítica, la qual és «quelcom que una persona pot dominar sense saber res», ja que la crítica «no és el coneixement de res definit» (*Sobre les refutacions sofisticades*, 172 a12-36).

4. Ens fem ressò ací de les paraules de J. L. Blasco, el qual, comentant aspectes de la filosofia de Kant, deia que «la nostra època tampoc no pot eludir l'exercici crític de la raó (...) que és la tasca de la filosofia» (2004, p. 334).

tres sostenen fortes creences sobre altres aspectes dels mateixos temes. La dimensió crítica mostra que en qüestions morals, així com en altres àrees disputades, només perquè algú crega quelcom no constitueix raó, o no suposa evidència racional, perquè altres ho creguen. De la mateixa manera, totes les opinions sobre un tema qual-sevol són ben rebudes sempre que vinguen críticament argumentades.

L'aspecte filosòfic de la dimensió crítica queda llavors implicat de ple en preguntar-nos: «Com hauria de ser aplicada la lògica?», amb la qual cosa tractem de buscar el bon ús de la lògica. Per a respondre aquesta qüestió d'una manera racionalment persuasiva, podem partir del contrast següent entre dues formes diferents de tractar els contextos argumentatius: la filosòfica i la sofística. Creiem que ningú no se sentirà molest si algú desitja pensar en algun polític o política en comptes de pensar en els sofistes de la Grècia clàssica, els quals van contribuir, sens dubte, a la creació de la filosofia crítica.⁵ Usarem a vegades el terme «dialèctica» com a sinònim de «filosofia», ja que aquella constitueix un dels mètodes bàsics d'aquesta. Per a distingir dialèctica i sofística, examinarem l'objectiu, el mètode, les relacions interpersonals i els resultats d'aquestes dues formes d'argumentar.

En la dialèctica, l'objectiu de l'argumentació és descobrir el que podem creure raonablement. Això és, buscar la veritat. En la sofística, l'objectiu de l'argumentació és imposar el propi punt de vista. El mètode dialèctic és el d'una recerca oberta, humil, de la veritat o de la creença raonable. El mètode sofístic permet usar tot allò que funciona per a «guanyar» la discussió, per a influir sobre l'auditori. En el context, l'argumentador sol servir-se de «trucs» que juguen sobre la «credulitat» de l'oient o del lector. En la dialèctica, l'argumentador admet la seua pròpia ignorància i limitacions, així com la dels altres, però amb la idea que com més s'aprèn millor. El sofista oculta la seua ignorància i limitacions, a fi d'influir sobre l'auditori. Aquesta és la raó per la qual la filosofia examina i ataca críticament els arguments, les posicions o les pretensions de coneixement, mentre que el sofista sol recalar en l'atac personal. Es manifesta així la dimensió crítica de l'argumentació en filosofia: el tarannà assossegat i clarament distanciat del filòsof és útil per a mantindre l'argumentació fermament centrada en els temes i en l'evidència, evitant la indirecta o les insinuacions i els atacs personals que són la marca del tarannà sofístic (vegeu Cattani, 2003).

La relació interpersonal que hauria de predominar en la filosofia és la de la cooperació: tots els costats d'un argument funcionen junts per a millorar la comprensió de tots. En la sofisteria els individus competeixen per a veure qui serà el «guanyador»: un guanya a costa de l'altre. Per això, Sòcrates assenyala a Eutidem i Dionisodor que algun «aspecte» de la seua tasca no és adequat, no obstant això, per al cas d'una discussió pública (*Eutidem*, 304a). El resultat de la sofisteria és que debilita els participants. En influir sobre l'opinió amb trucs, allunya els participants de la comprensió i de la claredat, o els deixa a la mercè de la següent persona dotada de verbositat persuasiva i gràcia en el parlar. D'altra banda, la dialèctica reforça els participants dei-

5. Vegeu, per exemple, la introducció de Melero (1996).

xant-los en la posició de copsar millor tant les raons i l'evidència per a extraure conclusions particulars, com els mètodes, els contextos i les actituds de la indagació racional. L'argumentador crític pren així de la filosofia la idea que un bon argument —porte o no a la conclusió que s'esperava o es desitjava des del principi— és un argument que promou la dialèctica. Serà llavors molt important evitar tesis fortes que no siguin racionalment defensables i optar per pretensions menors que sí que ho siguin.

La dialèctica continua tenint llavors prou pes, però configurada amb una estructura d'oposició, d'objeccions i respostes, de permanent refinament, perquè la tasca filosòfica mai no arriba a una conclusió definitiva. Justament ací es pot reconèixer el caràcter dinàmic de la naturalesa de la filosofia: la genuïna filosofia s'identificaria millor amb un procés que amb un procediment. Però un procés que ens portaria una vegada i una altra a posicions visitades en el passat a fi de reelaborar-les, perquè les preguntes filosòfiques només reben respostes parcials i aproximades. En el procés, més que arribar a possibles contraarguments o refutacions, arribaríem a possibles reelaboracions fruit del permanent intercanvi crític. Però en adoptar la crítica com el gran valor instrumental de la filosofia, el discurs filosòfic reflecteix la creença que una veritat no pot ser refutada. A més, aquesta creença és l'única justificació que el filòsof posseeix per a continuar buscant la veritat. El problema és que pot trobar-se amb la veritat i no ser capaç de reconèixer-la, malgrat que li adscriu un significat objectiu i universal. Per això, l'evidència de la refutació és l'única cosa que li fa sospitar que pot anar pel bon camí de la veritat. El valor de la crítica anima la refutació més que el valor de la veritat. De fet, en el discurs filosòfic és preferible la refutació (dialèctica) a la justificació (lògica deductiva). Així, no es considera que la consistència siga suficient per a demostrar que una tesi o una posició són vertaderes. En canvi, la inconsistència és signe inequívoc que són insostenibles. En aquest sentit, la *petitio principii*, l'equívoc o la vacuïtat, que són fal·làcies retòriques, es poden presentar com a raons objectives per a la refutació directa o per a iniciar-la.

En el procediment dialèctic, doncs, es formulen tesis generals i la tasca de la investigació filosòfica és trobar contraexemples a aquestes tesis. I el que és més important: la tasca filosòfica sol veure's com un debat desapassionat entre *adversaris* que intenten defensar les seues pròpies idees enfront dels contraexemples i produir contraexemples a les idees oposades. La justificació d'aquest mètode és que una posició hauria de defensar-se de, i subjectar-se a, la crítica de l'oposició més forta; que aquest mètode és l'únic camí per a aconseguir el millor d'ambdós costats; que una tesi que sobreviu a aquest mètode d'avaluació és més probablement correcta que una que no hi haja sobreviscut, i que una tesi subjecta a l'esmentat mètode haurà passat un test *objectiu*, mentre que qualsevol crítica o avaluació més dèbil donarà, per comparació, un avantatge a la tesi que s'ha d'avaluar i, per això, no és tan objectiva com ho podria ser.

És evident que aquest mètode no *garanteix* que totes i només les tesis filosòfiques coherents sobreviuran. Això es deu al fet que un adversari no sempre té presents tots

els aspectes criticables d'una posició, i que un proponent tampoc no pensa sempre en totes les possibles respostes a la crítica. No obstant això, d'ençà de Plató es reconeix que perquè un debat o discussió tinga lloc, alguns supòsits han de ser compartits per tots els participants.⁶ Un debat no és possible entre persones que estan en desacord en tot. No sols ha d'haver-hi acord sobre el que compta com a bon argument, sobre el que serà acceptable com a dades rellevants i sobre com decidir qui ha guanyat o ha resultat convincent, sinó que també s'han de compartir algunes premisses a fi que el debat pugui començar.

El sentit en què la dimensió crítica de l'argumentació és tal també mereix discussió. No sols és «crítica» pel fet d'explorar l'abast i els límits de l'avaluació racional de les creences, sinó també pel fet d'examinar la força i la feblesa dels arguments en el seu context, oferint raons concretes de per què ho són. La naturalesa reflexiva de l'argumentació crítica implica que la crítica comporta autocrítica.⁷ És a dir, l'examen crític d'un argument comporta necessàriament l'avaluació de creences rellevants i supòsits propis. Així, el paradigma de l'argumentació crítica no és el de les idees i els arguments aïllats, sinó el d'intercanvis entre sistemes de creença integrats, ideologies i cadenes argumentatives històriques. A més, en accentuar la intersubjectivitat i l'autocrítica, la dimensió crítica de l'argumentació ressalta els límits del coneixement i la importància de la forma de ser, incloent-hi la situació existencial dels participants particulars en el diàleg. Aquesta perspectiva subratlla: (1) que el mode de sostindre les creences no ha de ser dogmàtic; (2) que totes les creences posseeixen un caràcter dubtós; (3) la creença que el coneixement és difícil, però no impossible; (4) la llibertat d'opinió; (5) la veracitat, i (6) la tolerància. En resum, es tracta de «proporcionar la interpretació lògica més favorable» i «consistent amb tota l'evidència disponible i que siga rellevant per a la seua interpretació», però sota el prisma d'una crítica que «ha de ser impersonal, però compassiva», per dir-ho amb Popper (1999, p. 94).

4. ELS ASPECTES LÒGICS I LA DIMENSÍO CRÍTICA

Hem de reconèixer que, a pesar de tots els intents i totes les bones intencions, acabem malinterpretant les explicacions, les qüestions i les accions que fem uns sobre, o amb, altres. La fal·libilitat humana i les nostres formes inventives i metodològiques de tractar amb aquesta fal·libilitat han d'ocupar, per això, un lloc central en una teoria de l'argumentació crítica. Així, la naturalesa del llenguatge, del discurs i de la interpretació també ha de ser analitzada com a part del fonament i de la pràctica de l'argumentació crítica. Per això, aquesta difereix dels tractaments tradicionals de la lògica formal i informal per la seua aproximació filosòfica i retòrica més àmplia a

6. En realitat, Sòcrates assenyala que cal «no solament respondre la veritat, sinó emprar en la resposta aquells termes que reconeix entendre qui interroguem» (*Menó, 75d-e*).

7. Una idea que Popper assenyala una vegada i una altra. Per exemple, «l'*actitud autocrítica* (...) forma part del deure de tothom.» A més, «hem d'aprendre que la millor crítica és l'autocrítica, tot i que és *imprescindible la crítica aliena*. És quasi tan bona com l'autocrítica» (1999, p. 94).

la naturalesa de l'argumentació com un procés viu i intersubjectiu. L'anàlisi d'exemples de la vida real —abans que exemples de manual— és una qüestió molt complexa, molt més complexa que no es podria pensar en llegir llibres de lògica (vegeu Fisher, 2004). Però, no obstant això, necessària, perquè amb el nostre raonament i els nostres arguments intentem regular els afers de la nostra vida i en aquest vessant ens trobem amb el component epistèmic de l'argumentació. Per a aquesta anàlisi la lògica és necessària, però no suficient.⁸

L'argumentador crític va teixint la seua pròpia argumentació a mesura que examina les seues pròpies creences, pretensions de coneixement, hipòtesis i arguments, així com els supòsits subjacents a tots ells. És un procés que mai no té fi, perquè totes les implicacions del raonament rares vegades solen exhaurir-se o manifestar-se en els arguments, ja que els arguments individuals examinats críticament existixen en un context de xarxes de creença o cosmovisions (vegeu Alcolea, 2001). Els aspectes reflexius de l'argumentació crítica —d'ací que hàgem de parlar sense reserves de la *dimensió crítica* de l'argumentació— fan de l'examen del context del contingut d'un argument un tret ineludible de l'avaluació crítica de l'argumentació. De fet, hi ha un sentit en què la idea d'argument és al seu torn una abstracció errònia, equívoca o d'aparença enganyosa: els arguments no són coses en si mateixes, sinó construccions de persones que han de seguir interpretant-los i desenvolupant-los quan es plantegen objeccions. El nostre propi ús dels termes «argument» i «argumentació» en aquesta contribució pretén subratllar aquesta distinció entre un «argument en si mateix» abstracte i el context viu i perdurable de l'argumentació en què aquelles construccions abstractes són manifestades, modificades i avaluades. Ara bé, «argument», en el sentit en què ací ho usem, és una entitat lingüística que pot ser estudiada en abstraure-la de l'argumentació i que adquireix una certa objectivitat en convertir-se, podríem dir, en habitant del món 3 de Popper.⁹ Des d'aquesta perspectiva, les anàlisis que fa la lògica formal de les formes argumentatives i el seu ús creatiu en els sistemes formals configurarien una gran part de la ciència dels arguments.

Però quan un parlant (o un escriptor) tracta de persuadir un oient (o lector), ens trobem amb almenys tres versions d'argument: (1) La versió de l'argument tal com es troba en la ment del parlant. En la mesura que aquesta versió se serveix de totes les experiències, emocions i coneixements del parlant, que són rellevants per al tema, és impossible expressar-la en la seua totalitat, perquè mai no podem dir tot el que pensem i sentim sobre un tema. (2) La versió de l'argument que s'expressa obertament en la parla o en l'escriptura, o sota una altra forma simbòlica. Aquesta versió és objecte d'estudi retòric, perquè la retòrica té a veure amb tots els camins que la gent

8. Malgrat que en alguns contextos argumentatius no es destaca prou, mai cal perdre de vista la importància de la lògica, perquè, com va dir Russell, «el pensament lògic clar, encara que només siga un dels actors, ha d'exercir un paper ben definit» (1986, p. 192), i perquè, com el seu col·lega Whitehead va precisar, «la lògica, usada amb propietat, no encadena el pensament. Dóna llibertat i, sobretot, audàcia» (1961, p. 36).

9. Els arguments compten «entre els habitants més importants del tercer món» (Popper, 1985, p. 142).

emprèn en fer arguments. (3) La que apareix en la ment de qui escolta, perquè aquest ha d'interpretar el que es va dir a partir dels elements explícits, reconstruint amb molta freqüència el missatge original pels seus propis mitjans i amb les seues pròpies paraules, i connectant el significat així constituït amb les seues pròpies experiències, creences i valors. En aquest sentit, i a manera d'exemple, es pot assenyalar que els arguments més profunds o «intel·lectuals» deixen oberta la porta a diferents interpretacions. L'interpret el dotarà d'un significat que no necessàriament coincidirà amb el significat que originàriament tenia *in mente* el proponent. Això suggereix que podem parlar del caràcter *obert* dels arguments, en general. Els arguments ja interpretats seran motiu de controvèrsia entre els intèrprets, perquè sempre hi haurà discrepàncies entorn de si la interpretació va ser o no encertada, amb la qual cosa ens trobem en una nova situació argumentativa o, millor, metaargumentativa, gens aliena a la dimensió crítica de l'argumentació.

No obstant això, podria pensar-se que, fins a un cert punt, tot el que tenim són processos psicològics de raonament i d'interpretació i processos retòrics d'expressió. Com a instrument, la lògica no ha entrat encara en escena. És a dir, en tant que mètode o instrument crític, la lògica s'entén millor com una dimensió que entra en escena després que s'haja expressat un argument. Ja que els arguments no sempre apareixen en la forma requerida per la lògica, és un punt de vista retrospectiu que s'activa quan algú adopta una posició crítica i «traça» un argument per a l'anàlisi i l'avaluació. En aquest cas, podem parlar d'una quarta versió de l'argument, que és justament la que es converteix en objecte d'avaluació lògica. Per això, ens les veiem amb les tècniques per a representar l'argument sota una forma disposada per a la crítica i amb els criteris d'avaluació: es tracta de posar l'argument sota una forma estàndard que destaque la tesi i el suport (conclusió i premisses) i permeta l'avaluació acurada. En sospesar els mèrits d'un argument particular, el crític lògic ha d'estar atent als criteris formals, substantius i funcionals: L'argument és vàlid? És coherent? Les premisses són acceptables, rellevants i suficients? Proporcionen tota la informació funcionalment rellevant? La qüestió última sempre serà: hem d'acceptar aquesta tesi sobre la base de les raons presentades en suport seu? El crític lògic ha d'estar ben entrenat en l'aplicació de tals criteris, però en una miqueta més. En dur a terme l'avaluació lògica, el crític també ha de desplegar la seua perspicàcia retòrica i dialèctica. La retòrica intervé en l'anàlisi dels arguments, per a comprendre allò que està passant. Ja que els recursos simbòlics per mitjà dels quals podem fer arguments són virtualment infinits, els arguments poden teixir-se de la manera més subtil i fosca. L'anàlisi retòrica és útil per tal de desenvolupar els moviments subtils (i no tan subtils) dins dels textos argumentatius i, per això, aquesta anàlisi es converteix en un instrument necessari de la reconstrucció lògica. En altres paraules, la retòrica ens permet veure quins arguments s'estan teixint i per mitjà de quins recursos simbòlics.

D'altra banda, les habilitats retòriques i dialèctiques poden intervindre en l'avaluació lògica quan els crítics lògics estan en desacord. Quan s'expressa un judici crític sobre un argument particular, s'adopta una posició que un altre crític, que entén

els mèrits de l'argument de forma diferent, podria molt bé qüestionar. No oblidem que les avaluacions lògiques d'arguments concrets només són judicis humans i tots aquests judicis depenen, al final, de la qualitat de les raons que podem avançar per a secundar-los. Així, els oponents crítics han de posar-se a treballar retòricament, llaurant cada un les raons més fortes i més atractives per a la seua avaluació. Però, a més, suposant que ambdós es comprometen amb la presa de decisions crítica, molt probablement entraran en una interacció dialèctica per a comprovar la qualitat dels arguments d'un crític i de l'altre. Si alguna vegada aconseguixen l'acord, serà una altra construcció simbòlica, una forma de parlar en resposta a la qüestió original, que ambdós trobaran apropiada.

Observeu que en el camí seguit des del moment que va començar a teixir-se l'argument fins al punt final de l'anàlisi i la seua avaluació, ens les hem vistes amb arguments, però les dimensions retòrica, lògica i dialèctica han tingut el seu moment. Això no constitueix cap novetat, perquè des de l'antiguitat aquests dominis d'acció i d'investigació han ocupat un lloc privilegiat en l'estudi de l'argumentació. Dins d'aquest marc, la persuasió es plantejaria en la preparació d'un intercanvi argumentatiu obert, mentre que la crítica lògica només sorgiria després que se li hagués preparat el terreny. Dit d'una altra manera, els elements retòrics farien el seu acte de presència com a part d'un pla general que perseguira motivar l'acció. Mentre que es recorre als elements dialèctics amb la finalitat d'aconseguir el consens sobre una proposició. Des del punt de vista lògic, el vessant analític ha reclamat uns criteris de racionalitat perfectament desenvolupats i articulats. Per tant, mentre que podríem caracteritzar la crítica com una anàlisi i avaluació d'un argument basant-nos en una determinada interpretació, parlem de dimensió crítica de l'argumentació, perquè aquesta crítica no sols explica el seu judici (valoratiu), sinó que el justifica amb un argument a fi de convèncer l'auditori, incloent-hi el proponent de l'argument original. L'objectiu no serà cap altre que mostrar la necessitat o la conveniència de determinats canvis en l'argument, per tal de millorar-lo o, eventualment, descartar-lo.

5. FUNCIONS I MODES DE L'ARGUMENT CRÍTIC

A partir dels elements assenyalats, l'argumentador crític pot prendre de la filosofia les nocions de reflexió i de crítica. La pràctica de l'argumentació crítica comporta una actitud reflexiva. Un argumentador crític no deixa que les situacions i pretensions de coneixement passen inadvertides. Al contrari: es concentra en, i sotmet a avaluació, creences, tesis, esdeveniments, obres, descobriments, etcètera, i fins i tot la pròpia crítica.¹⁰ Aquesta actitud és natural i resulta d'una decisió conscient de pensar sobre, o examinar, les coses que un troba i de desenvolupar hàbits que promouen la implementació de tal decisió. En això consistiria la racionalitat, que, com apunta Popper, no

10. Vegeu Walton, 1998, p. 251. Observeu, no obstant això, que criticar un argument crític amb un altre argument crític no comporta cap circularitat.

és tant una propietat del coneixement com una tasca per als humans. El que és racional no és tant el contingut d'una creença com la forma en què la sostenim.¹¹ Som racionals en la mesura que estem oberts a la crítica, incloent-hi l'autocrítica, i en la mesura que estem disposats a canviar les nostres creences quan ens enfrontem al que considerem que és bona crítica. Per això té raó Joan Fuster (1998, p. 297) quan diu que «un intel·lectual honest comença per escriure una frase. La resta de la seua obra no serà sinó un procés de rectificacions d'allò que va escriure el primer dia.»

Des d'aquest punt de vista, tota crítica comporta una relació triangular entre un objecte de discussió, un auditori i les opinions de qui exhibeix la seua autoritat i les seues obligacions com a argumentador crític. Mentre que és possible que un crític escriga per pur plaer, generalment les seues opinions cridaràn l'atenció basant-se en el judici argumentat que eventualment pot donar lloc, per exemple, al rebuig de l'obra (film, assaig, etc.) discutida. Així, el crític facilita o inhibeix la comunicació en elaborar arguments sobre la recepció d'una obra i sobre la forma d'acceptar-la. En aquest cas, l'argument crític exerceix tres *funcions* prou comunes:

a) L'argument *correctiu* ajusta l'obra al seu públic qüestionant si resulta o no apropiada la resposta de l'auditori. Un crític pot pensar que una obra ha estat ben rebuda i jutjar que hauria de ser rebutjada, o pensar que ha estat mal rebuda i que hauria de ser aplaudida. Alternativament, es pot concedir que, a l'obra, se li ha prestat la deguda atenció, però pensar que no s'ha basat en bones raons. En tot cas, l'argument crític adduït estableix que, dins dels cànons acceptats, l'objecte en qüestió mereix una atenció diferent.

b) L'argument *interpretatiu* expandeix la comprensió de la relació entre l'obra i la seua acollida. Així, el crític ofereix raons que tracten de justificar que l'acceptació d'una obra és símptoma de les predisposicions de l'auditori o, fins i tot, definitiva de la seua identitat. Al revés, un argument crític pot suggerir que el rebuig, o la incomprensió, d'una obra revela les limitacions d'un auditori i la força de l'autor. L'argument interpretatiu també pot intentar separar els trets accidentals dels essencials a fi de distingir les respostes espúries de les genuïnes.

c) Un crític pot teixir un argument *mediador* entre una obra i els seus possibles auditoris. Els arguments funcionen aleshores com una forma d'explicar nous contextos de significat. La discussió argumentada d'aspectes no examinats o passats per alt d'una obra o del seu procés de producció pot crear noves oportunitats d'apreciació. Col·locar una obra en una determinada tradició o dins el marc de la novetat experimental pot preparar l'auditori per a un reconeixement més ampli.

Mentre que es poden presentar arguments que contribueixen a modificar la recepció o l'acollida per part de l'auditori, a identificar les respostes i fer que l'auditori

11. Vegeu Russell: «La part teòrica de la racionalitat consistirà, llavors, a basar les nostres creences pel que fa a qüestions de fet en l'evidència abans que en els desitjos, els prejudis o la tradició.» Però «el tipus de racionalitat que jo anomeno teòrica s'aplica» en aquells casos en què també «hi ha involucrada una component pràctica» (1977, p. 38 i 40).

en prenga consciència, o preparar un auditori per a respostes alternatives, la crítica no és una simple discussió racional de qüestions. Tot al contrari. Persuadeix establint *modes* de recepció i respostes a la comunicació. Un catàleg de modes de la crítica podria ser tan ampli com l'espectre de les emocions humanes, sobretot les suscidades per l'alteració dels processos de comunicació rutinaris. A continuació se suggerixen alguns dels modes més recognoscibles de justificar l'argument crític i, per extensió, el discurs crític.

1) *Instructiu*. L'argumentador crític pot assumir la postura d'un docent. Com a tal, la seua crítica comporta la presentació d'informació d'interès, fets i opinions argumentades que tornen possible l'acollida i la resposta intel·ligent. La crítica enriqueix el procés comunicatiu perquè permet a l'auditori saber més del tema i avaluar-lo. És a dir, la crítica tracta de presentar l'obra sota una nova perspectiva argumentada que porta al reconeixement i a la comprensió profunda.

2) *Discriminatiu*. L'argumentador crític pot assumir la postura d'un dipositari de la veritat obligat a imposar (amb arguments) els cànons. Aquesta postura impulsa el crític a distingir el que és canònic del que és espuri, de manera que es produeix una purificació argumentada. En obres o tesis controvertides, aquest mode contribueix a persuadir l'auditori que ha de canviar el seu punt de vista (vegeu Walton, 1989, p. 25).

3) *Neutral*. L'argumentador crític pot assumir la posició d'un jutge. L'auditori pot trobar-se desconcertat perquè alguna obra és tan controvertida que inspira grans passions (a favor o en contra). Si la controvèrsia se centra en una qüestió política o en un objecte d'apreciació estètica, s'apel·larà a la crítica per tal d'avaluar els arguments, sospesar l'evidència, contrastar les tesis i derivar una opinió fiable sobre la qüestió. La suposada neutralitat de l'argumentador crític assegura al públic que una decisió raonable conclourà l'afer.

És obvi que la bona crítica barreja modes i funcions de l'argument creant amb això la comunicació apropiada per a l'obra i l'auditori. En la mesura que un crític elabora un argument a fi que un auditori pugui assumir una relació diferent amb el que s'ha comunicat, es comunica o es comunicarà, es corren riscos. No sols el crític podria estar equivocacat, sinó que si els lligams entre l'auditori i la comunicació no són prou forts, podria no ser entès. Potser és això el que confereix a la crítica ordinària les seues clares exposicions argumentatives i les seues fortes funcions.

En resum, l'argument crític es proposa com a correcció, suplement o addició a la relació ja existent entre auditori i objecte de comunicació. Tal argument capta un públic real o potencial i pretén ajustar, fins i tot reorientar, el coneixement i els sentiments sobre un tema de la comunicació o una obra creativa particular. Aquests arguments són retòrics. Així, els cànons de la crítica depenen de la comprensió entimemàtica dels auditoris, en el sentit tradicional, en la mesura que els costums generals d'acció i comprensió cultural queden intactes mentre l'exemple específic s'examina, s'avalua i es jutja.

BIBLIOGRAFIA

- ALCOLEA, Jesús (2001). «Creencias y argumentos». A: J. M. SAGÜILLO [et al.]. *Formal theories and empirical theories / Teorías formales y teorías empíricas*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, p. 19-30.
- (2006). «La dimensión retórica de la argumentación en filosofía». A: *Actas del V Congreso de la Sociedad de Lógica, Metodología y Filosofía de la Ciencia en España (Granada, 29 de noviembre - 1 de diciembre del 2006)*. Edició a cura de F. Martínez i L. M. Peris. Granada: Sociedad de Lógica, Metodología y Filosofía de la Ciencia en España, p. 527-530.
- ARISTÒTIL (1982). *Tratados de lógica (Órganon)*. 1. *Categorías, Tópicos, Sobre las refutaciones sofísticas*. Introducció, traducció i notes de Miguel Candel. Madrid: Gredos. (Biblioteca Clásica Gredos; 51).
- (1987). *Sobre la generación y la corrupción. Tratados breves de historia natural*. Introducció, traducció i notes d'Ernesto La Croce i Alberto Bernabé. Madrid: Gredos. (Biblioteca Clásica Gredos; 107).
- (1998) *Retórica. Poética*. Edició a cura d'Alberto Bleuca. Traducció de Joan Leita. Barcelona: Edicions 62. (Universitària; 10).
- BLASCO, Josep Lluís (2004). *La nau del coneixement*. Edició a cura de J. Alcolea i X. Sierra. Cartarroja; Barcelona: Afers.
- CATTANI, Adelino (2003). «Las reglas del diálogo y los movimientos de la polémica». *Quaderns de filosofia i ciència (València)*, núm. 32-33, p. 7-20.
- EEMEREN, Frans H. van; GROOTENDORST, Rob [ed.] (1994). *Studies in pragma-dialectics*. Amsterdam: ICSA. (Sic Sat; 4).
- FISHER, Alec (2004). *The logic of real arguments*. 2a ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- FUSTER, Joan (1998). *Indagacions i propostes: assaigs, diaris, aforismes*. 4a ed. Barcelona: Edicions 62. (Les millors obres de la literatura catalana; 53).
- KANT, Immanuel (1983). *Crítica de la razón pura*. Pròleg, traducció i notes de Pedro Ribas. Madrid: Alfaguara. (Clásicos Alfaguara).
- (1995). *Crítica de la razón pura*. Pròleg, traducció i notes de Pedro Ribas. 11a ed. Madrid: Alfaguara. (Clásicos Alfaguara).
- MELERO, Antonio [ed.] (1996). *Sofistas: testimonios y fragmentos*. Introducció, traducció i notes d'Antonio Melero. Madrid: Gredos. (Biblioteca Clásica Gredos; 221).
- PLATÓ (1950). *Diàlegs III. Ió, Hípias Menor, Hípias Major, Eutidem*. Edició a cura de Jaume Serra i Carles Riba. Traducció de Joan Crexells. 2a ed. Barcelona: Fundació Bernat Metge. (Escriptors grecs. Text i traducció; 34).
- (1956). *Diàlegs V. Menó, Alcibiades*. Text i traducció de Jaume Olives. Barcelona: Fundació Bernat Metge. (Escriptors grecs. Text i traducció; 119).
- POPPER, Karl Raymond (1985). *El coneixement objectiu: Un enfocament evolutiu*. Edició i pròleg a cura de Victòria Camps. Traducció de Núria Roig. Barcelona: Edicions 62. (Clàssics del pensament modern; 27).
- (1999). *El mundo de Parménides: Ensayos sobre la ilustración presocrática*. Edició a cura d'Arne F. Petersen. Traducció de Carlos Solís. Barcelona: Paidós. (Paidós bàsica; 103).
- QUINE, Willard van Orman; ULLIAN, Joseph S. (1978). *The web of belief*. 2a ed. Nova York: Random House.
- RUSSELL, Bertrand (1977). *Sceptical Essays*. Londres: G. Allen & Unwin.
- (1986). *Retratos de memoria y otros ensayos*. Traducció de Manuel Suárez. Madrid: Alianza. (El libro de bolsillo. Humanidades; 620).

- TOULMIN, Stephen E. (2003). *The uses of argument*. Cambridge: Cambridge University Press. [Edició actualitzada]
- WALTON, Douglas Neil (1989). *Informal logic. A handbook for critical argumentation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- (1998). *The new dialectic. Conversational contexts of argument*. Toronto: Toronto University Press.
- WHITEHEAD, Alfred North (1961). *The Interpretation of Science. Selected Essays*. Edició i introducció a cura d'A. H. Johnson. Nova York: The Bobbs-Merrill Company, Inc., 1961. (Liberal Arts Book; 117).